

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕКСТРАДИЦІЙНИХ ВІДНОСИН ЯК НАПРЯМКУ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Ількін НУРУЛЛАЄВ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

SUMMARY

The article examines the main doctrinal approaches of domestic and foreign scholars regarding the Genesis of one of these areas of international legal cooperation as extradition. The peculiarities of occurrence of extradition relations and substantiate their place in the field of international legal cooperation in the fight against crime. We identify and analyze the different periods of the development of extradition relations and examines their impact on international legal cooperation on preventing and combating various types of crime. Special attention is paid to the analysis of bilateral treaties on extradition. Set the specificity of international extradition relations in the modern period. The role of the UN in the codification of the institution of extradition. Analyzes the impact of International tribunals and the International criminal court on international legal cooperation in the fight against crime in general and extradin relations in particular

Key words: formation, development, extradition relations, international legal cooperation, fight against crime.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються основні доктринальні підходи вітчизняних та зарубіжних вчених щодо генезису одного із таких напрямків міжнародно-правового співробітництва, як екстрадиція. Виявляються особливості виникнення екстрадиційних відносин та обґрунтовується їх місце у сфері міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю. Виокремлюються та аналізуються різні періоди розвитку екстрадиційних відносин та досліджується їх вплив на міжнародно-правову співпрацю щодо запобігання та протидії різним видам злочинів. Особлива увага приділяється аналізу двосторонніх договорів у сфері екстрадиції. Встановлюється специфіка міжнародних екстрадиційних відносин в сучасний період. Визначається роль ООН у кодифікації інституту екстрадиції. Аналізується вплив Міжнародних трибуналів та Міжнародного кримінального суду на міжнародно-правове співробітництво у боротьбі зі злочинністю загалом та екстрадиційні відносини зокрема.

Ключові слова: становлення, розвиток, екстрадиційні відносини, міжнародно-правове співробітництво, боротьба зі злочинністю.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми наукової статті зумовлена тим, що станом на сьогоднішній день наукою міжнародного права досі не встановлено чіткого періоду часу виникнення міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю. Доктринальні підходи вчених юристів-міжнародників щодо цього є різними. На думку одних дослідників, виникнення цього процесу можна віднести вже до епохи Стародавнього Єгипту та часів античної Греції; на думку інших, початковим періодом цього є Середньовіччя; треті вважають, що норми міжнародного права у сфері співробітництва у боротьбі із злочинністю вперше сформовані у XIX ст. Проте окремі преференції віддаються першій із наведених точок зору – формування першооснов міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю треба віднести до стародавнього часу, коли було укладено перші міжнародні договори про взаємну видачу злочинців (екстрадицію). Ця обставина й визначає необхідність у дослідженні сформульованої теми наукової статті.

Мета статті – визначити особливості становлення та розвитку екстрадиційних відносин як напрямку міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю виникнення екстрадиційних відносин як напрямку міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю було те, що їх функціональний еквівалент відомий з найдавніших цивілізацій, роль його у суспільстві була константною [1, с. 174].

Дослідження цього питання свідчать, що в кожен історичний період міжнародно-правова боротьба зі злочинністю відображала риси своєї епохи.

Так, на думку Ф.Ф. Мартенса, можна виділити три такі періоди:

- 1) з давніх часів до кінця XVII ст.;
- 2) з початку XVIII ст. до кінця 40-х рр. XIX ст.;
- 3) з початку 50-х рр. XIX ст. до сучасного періоду [2, с. 383–393].

У свою чергу, американський вчений Бассіоні, погоджуючись з першими двома періодами, початок третього відносить до 1948 р., коли на перший план виходить необхідність побудови системи міжнародної безпеки і попередження злочинів проти миру та безпеки людства. Він виділяє чотири періоди в історії становлення та розвитку екстрадиційних відносин як одного із основних напрямків міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю:

1) з давніх часів до кінця XVII ст., коли здійснювали виключно видання політичних супротивників, еретиків і перебіжчиків;

2) з початку XVIII до середини XIX ст., коли істотно зростає кількість договорів, які укладають не лише щодо бунтівників, дезертирів і військових, котрі втекли, але також осіб, винних у звичайних злочинах;

3) з 1833 по 1948 р., коли держави почали погоджену кампанію щодо втікачів-злочинців, котрі вчинили діяння, що не мають політичних цілей і карані за загальнокримінальними законами;

4) період з 1948 р. до сучасного періоду, коли першочерговою є необхідність побудови системи міжнародної безпеки і попередження злочинів проти миру та безпеки людства, і визначальним стало поглиблення захисту прав людини в екстрадиційному процесі [3, с. 4].

Особливістю є те, що рання практика видачі була відмінною від сучасної. Зокрема, підлягали видачі всі ті, хто тікав від влади суверена, незалежно від причини. Специфікою для ранніх прикладів видачі був той момент, що положення про видачу були частиною великого документа, розробленого для загальних цілей, найчастіше угод про мир. Адже, укладаючи мирні договори, держави зобов'язували одна одну видавати людей, які спричинили небезпеку для державної влади і посягали на стабільність політичного порядку. Чим тіснішими були відносини між суверенами, тим більше вони були зацікавлені в добробуті один одного й охочіше видавали політичних супротивників дружній державі [4, с. 237].

Незважаючи на висловлену колись думку про те, що у стародавньому світі не було прикладів міжнародної співпраці, оскільки не було міжнародно-правових стосунків між різними державами, багато дослідників все ж знаходять факти такої співпраці, що мали місце й тоді [5, с. 40].

Свідченням такої практики є, зокрема, договір єгипетського фараона Рамзеса II з царем хеттів Хеттусилем III, укладений в 1296 р. (1278) до н. е. В ньому сказано, що «якщо хто-небудь втече з Єгипту і піде в країну хеттів, то цар хеттів його не затримуватиме, але поверне в країну Рамзеса» [6, с. 307].

Унікальність цього історико-правового документа цілком виправдує ту увагу, яку приділяють йому при вивченні інституту екстрадиції. Договір детально регламентує взаємини сторін у питаннях видачі втікачів [7, с. 37].

Цей договір є копією перекладу з оригіналу, укладеного вавилонським клинописом, який в ту епоху служив для міжнародного листування. Цей договір є першим документом подібного роду, що зберігся, і надзвичайно важливий для історії міжнародно-правових стосунків і становлення екстрадиційного права. Обидві сторони були виснажені тривалою війною, що тривала більше п'ятнадцяти років. У хеттському війську навіть почалася повстання, спричинені тривалою боротьбою. Обидва царі скріплювали вічний світ і обіцяли один одному допомагати, утримувати захоплені ними країни в Азії, зобов'язувалися також видавати один одному політичних утікачів [8, с. 90].

Так, наприклад, сказано: «Якщо Рамзес розгнівається на своїх рабів, коли вони чинитимуть повстання, і піде втихомирювати їх, то у згоді з ним повинен діяти і цар хеттів... Якщо втече з землі єгипетською одна людина, або дві, або три, щоб піти до великого князя країни хеттів, великий князь країни хеттів повинен схопити їх і повеліти відправити назад до Рамзеса II, великого правителя Єгипту». Як вони самі, так і їхнє майно, дружини, діти і слуги повертаються в повній неушкодженості: «Та не страчують їхніх, та не пошкодять їх очей, вуст і ніг» [9, с. 15].

Д.П. Микільський говорить про договори між грецькими містами-державами, в яких прописане положення про видачу злочинців. Він згадує також про факти застосування інституту видачі щодо рабів-втікачів Римської імперії і Греції. Так, древні афіняни погодилися видати македонському цареві Філіпу всіх осіб, що зазіхнули на його життя, а ахейці погрожували Спарті порушенням союзу, якщо не

будуть видані її громадяни, що вчинили напад на одне із сіл. Лакедемоняни оголосили війну Мессінам за відмову видати вбивцю, а Лукул – Тиграну за його відмову видати Митридата. Відомі також випадки застосування екстрадиції щодо рабів-втікачів [10, с. 44].

Р.М. Валєєв пише: «Договори рабовласницьких держав засвідчують, наскільки інститут видачі злочинців мав яскраво виражений класовий характер, захищаючи інтереси панівних класів» [11, с.12]. Видачі у той час підлягали і кримінальні злочинці, що порушили недоторканість послів, і раби-втікачі, що таким чином виразили протест проти стосунків, наявних у суспільстві.

У зв'язку з тим, що кримінальне покарання було не стільки методом упорядкування стосунків у суспільстві, скільки політичним знаряддям класу рабовласників, воно відрізнялося значною мірою жорстокості. Можна сказати, що міжнародні угоди, що містили положення про видачу, сприяли проведенню в життя погодженої каральної політики договірних держав.

Зауважимо, проте, що, зважаючи на відокремленість і суверенітету держав у той час, а також необмежені можливості держави розпоряджатися як своїми громадянами, так і утікачами (вигнати, стратити і т. п.), інститут видачі був недосконалий, застосовували його не часто.

В історії Древнього Риму подібним прикладом можна вважати галлів, що вимагали видання Фабія, що напав на них, і римлян з аналогічною вимогою щодо Аннібала, а також Катона, який вимагав видачі Цезаря германцям за те, що той почав з ними несправедливу війну [12, с. 48].

При першому царі Ромулі римляни викрали жінок у племені сабінян. Ті направили в Рим послів, які вимагали повернення жінок і видачі викрадачів, щоб страчувати останніх. Як відомо, ні того, ні іншого не сталося, і незабаром розпочалася війна. Важким вважалися злочин проти іноземних послів, що знаходяться під захистом богів. Його розглядали як релігійний злочин, тому винних необхідно було стратити. Коли видавали, спеціально обумовлювали, що видавали для страти (*ad supplicium*). Так були видані Карфагену два римляни – Луцій Минуцій і Луцій Манлій. Особливий суд у Римі (*recuperatores*) вирішував питання про те, чи цих римських громадян можливо видати іноземній державі [8, с. 92].

Окрему роль у міжнародних відносинах Стародавнього Риму відводилося видачі особи, котра укладала договори, які згодом не були схвалені сенатом. Застосовуючи процедуру видачі, римляни прагнули звільнитися від своїх зобов'язань і видавали політиків, провиня яких полягала в тому, що договори, які вони уклали, були не вигідні для Риму [4, с. 274].

Середньовічне екстрадиційне право сягає своїм початком ще епохи франкської династії Каролінгів. Так, у 797 р. при Карлі Великому був укладений договір, який містив першу правову регламентацію видачі осіб, звинувачених у скоєнні злочинів, що караються стратою. У ст. X цього договору прописано, що якщо один із злочинців, що заслуговують за саксонським законом страти, «шукав притулку у королівській величності, то король своєю владою може видати його для страти або ж з відома саксонців вислати злочинця разом з його дружиною і сімейством і зі всім, що йому належить, за межі вітчизни, у межах свого королівства або туди, куди йому завгодно, і тоді вони (саксонці) вважатимуть його таким, що помер» [5, с. 43].

Окрім цього, до найдавніших угод, які регламентували видачу, відносять договори між Київською Руссю і Візантією, зокрема ті, що уклали князь Олег (911), князь Ігор (945) [13, с. 311]. У статті IX договору від 911 р. сказано: «А ще злодей

возвратится в (Греки изъ?) Русь (и), да жалуются Русь Христианскому Царю, и ять будет таковой, и возвращению, нехотя, в Русь...» [14, с. 142].

Договори Древньої Русі з Візантією дещо розширили рамки правової допомоги в кримінальному порядку. У них вже передбачені покарання за злочини, які могли вчинити руські люди на території Візантії, а греки – на території Русі. У договорі князя Олега з греками від 911 р. сказано про взаємні зобов'язання з притягнення до кримінальної відповідальності за такі злочини, як вбивство, грабіж, крадіжка майна, тілесні ушкодження та ін. Стаття 14 договорів уперше визначала положення принципу видачі злочинців: «Між русами, що торгували, і різними, що приходять в Грецію і мешкають там, якщо буде злочинець і має бути повернений в Русь, то руси про це повинні скажитися християнському цареві, тоді візьмуть такого і повернуть його в Русь насильно». На думку М.Ф. Владимирського-Буданова, процес подібного передання обопільно здійснювали тільки після того, як було вчинене правосуддя у Візантії над винним греком, і тільки потім його передавали русичам для вчинення кровної помсти. Русичі ж передавали своїх одноплемінників грекам після визнання їх винними для здійснення там страти [15, с. 308–309].

На черговому етапі розвитку інституту екстрадиції видання злочинців все ще розглядали як кримінальне покарання, а не як акт судової (правової) допомоги.

Середньовічні міжнародні звичаї і договори забороняли державам поширювати свої кримінальні закони на територію інших держав. У цей період формується міжнародний звичай надання імунітету дипломатам, котрі вчинили кримінально карні діяння на території приймаючої держави. Істотно змінюється зміст інституту видачі злочинців, оскільки узаконюються права прихистку, які включали невидання владі осіб, переслідуваних за політичні переконання. Місцями, видача з яких було неприпустима, стали священні споруди: храми і монастирі. Ще однією перешкодою для екстрадиції осіб, що скоїли кримінальні злочини, став звичай закріпачення всіх іноземців, прибулих до країни без дозволу, наявними у феодалних державах. У зв'язку з цим екстрадиція, як і раніше, залишалася формою розправи з політичними супротивниками, а не зі злочинцями [8, с. 93].

Наприкінці Середніх віків, після укладення Вестфальського миру за підсумками Тридцятирічної війни (1618–1648 рр.), виникають матеріальні і духовні передумови міжнародного права. Як зауважує К. Ілтон, з часів Вестфальського світу принцип відповідальності за міжнародне правопорушення полишає туманне поле моралі і потрапляє на ґрунт, підготовлений для нього міжнародно-правовою практикою [16, с. 7].

Основна частина першої сотні міжнародно-правових договорів з питань видання злочинців за період з 1718 по 1830 р. пов'язувала зобов'язаннями держави, що географічно є сусідами, ті, що більше від інших відчували об'єктивну потребу допомагати одна одній у впійманні осіб, що ховаються від правосуддя. Тобто очевидно, що необхідність у врегулюванні стосунків стосовно видання злочинців виникає передусім у географічно суміжних країнах.

У епоху феодалізму, як і в період рабовласництва, правлячий клас не міняє свого ставлення ні до ролі права в суспільстві взагалі, ні до кримінальних законів. Вони залишаються лише каральним знаряддям, причому знову-таки гранично жорстоким. Суверен поширює закон лише на своїх підлеглих і супротивників боротьби за владу, тому і співпраця на міжнародній арені стосується передусім такого роду проблем. Зростає кількість договорів екстрадиції,

в яких конкретизується коло осіб, що підлягають видачі, визначаються його підстави. Зауважимо, що таким чином інститут екстрадиції продовжує вдосконалюватися. Він застосовується Древньою Руссю у взаємовідносинах з Візантією, а Російською імперією – з Англією, Францією і іншими європейськими державами [11, с. 13].

За феодалізму інститут видачі активно використовувала у своїх цілях католицька церква. Єретиків розглядають як об'єкт видачі.

Відоме обмеження застосування екстрадиції відбувається за рахунок розвитку звичаєвих норм, що стосуються інституту гостинності, який є попередником і своєрідною першоосновою права притулку.

У період феодалізму розширилося не лише коло учасників міжнародного спілкування, але і сама сфера співпраці у боротьбі зі злочинністю [17, с. 166].

Окрім цього, при феодалізмі зародився такий напрям міжнародної співпраці у боротьбі зі злочинністю, як договірно-правова координація боротьби зі злочинами, що зачіпають інтереси декількох держав. Розвинувся інститут видачі, закладаються у зв'язку з цим основи інституту права притулку [18, с. 17–23].

Цілком зрозуміло, що у той час стояло лише одне питання: як боротися з злочинами, хоча міжнародна співпраця не стосувалася проблеми попередження злочинності і поведження з правопорушниками.

Разом з тим практика співпраці держав у питаннях видачі злочинців у XIX ст. – поч. XX ст. була непослідовною. У тих випадках, коли було політично вигідно, як кримінальні злочини розглядали політичну діяльність борців за соціальне і національне звільнення. Наприклад, уряд Франції після розгрому Паризької комуні вимагав від урядів інших європейських країн видачі комунарів як кримінальних злочинців, що нібито порушували «загальні» норми права і норми моралі, вбивали, проявляли жорстокість, намагалися захопити власність і т. д. [17, с. 168].

У французькому декреті від 19 лютого 1791 р. був уперше використаний термін «екстрадиція» (фр. extradition; лат. ex – з, зовні і traditio – передача). Цим декретом регламентувалися окремі питання процедури видачі, а сама французька мова у кінці XVIII ст. офіційно була визнана як ділова мова дипломатичного листування у справах про видачу. У XIX ст. збільшилася кількість багатосторонніх угод про видачу злочинців. [8, с. 99].

На підставі багатьох двосторонніх договорів між державами були засновані змішані міжнародні трибунали, компетентні приймати рішення про знищення і конфіскацію морських суден, що використовувалися у цілях работоргівлі, а також рішення про видачу злочинців державам, у підданстві яких вони перебувають. Згідно з цими договорами заходи покарання за ці міжнародні злочини були прописані в національних законодавствах держав-учасниць [19, с. 19].

У цьому контексті бельгійський Закон про екстрадицію від 1833 р. мав суттєве значення для формування звичайних і конвенційних норм екстрадиційного права як один із найбільш ранніх актів у цій сфері. Він давав змогу забороняти видачу особи за політичні злочини, і це положення було згодом відтворене у низці двосторонніх і багатосторонніх договорів [20, с. 26].

У Російській імперії теоретичному і практичному вирішенню проблем екстрадиції сприяло те, що на початку XX ст. за її положеннями підтримували договірні стосунки і стосунки на рівні дипломатичних зносин у цій сфері з багатьма державами Європи, Америки і Далекого Сходу [8, с. 100].

Серйозність підходів Росії до цієї проблеми проявилася в прийнятті в 1911 р. спеціального Закону про видачу злочинців за вимогами іноземних держав, який по рівню регламентації екстрадиційної діяльності відповідав нормам навіть сучасного міжнародного права [21, с. 80].

До кінця XIX ст. масовим явищем стало укладення екстрадиційних угод з великим і детальним переліком злочинних діянь. Наприклад, їхній список у договорі Англії і Франції 1876 р. становив 34 види злочинів [22, с. 12]. Якби така договірна практика продовжилася, то «до тепер договори про видачу мали б виглядати як порівняльні кодекси двох країн» [23, с. 66].

До середини XX ст. здійснення взаємної правової допомоги стало важливим напрямком міжнародної співпраці держав, але екстрадиційні угоди мали зазвичай вигляд блокової схеми.

Кінець XX – початок XXI ст. характеризується більш результативною екстрадиційною взаємодією у рамках системи ООН. Цей останній етап ознаменувався новими викликами і загрозами: бомбовий тероризм, фінансове сприяння терористичній діяльності, кіберзлочинність, викрадення людей для трансплантації органів, виготовлення радіологічної зброї та ін. Підвищується роль ООН у кодифікації інституту видачі за загальнокримінальні злочини. Так 14 грудня 1990 р. на 45 сесії Генеральної Асамблеї в робочому порядку був прийнятий Типовий договір про видачу, в якому прописані прогресивні положення екстрадиційного права. Поступово концепцію видачі замінила концепція екстрадиції, яку можна вважати формою міждержавної правової допомоги. [8, с. 101].

На початку XXI ст. міждержавна правова (судова) допомога розвивається під знаком забезпечення і захисту прав людини. Незважаючи на розширення контактів у цій сфері і збільшення кількості осіб, виданих державами одна одній, екстрадиція залишається найбільш складним видом правової допомоги.

Можна зробити висновок, що поступово помінялася державно-орієнтована концепція екстрадиції. Це було зумовлено вдосконаленням сфери захисту прав людини після Другої світової війни. Відтепер екстрадована особа визнається самостійним суб'єктом міжнародно-правової практики з домаганням на захист своїх прав, гарантованих міжнародними договорами або звичаєвим міжнародним правом [24, с. 21].

З появою Міжнародних трибуналів ad hoc і Міжнародного кримінального суду (МКС) виникла нова форма видачі осіб, що скоїли злочини, під юрисдикцію цих судових установ. Ця форма видачі була названа «передача» (англ. *surrender*). Нерозривно пов'язана з інститутом видачі і заснована на принципах, які чинні щодо інституту видачі, ця нова процедура є, проте, самостійною правовою категорією зі своїми характерними ознаками. Взаємовідносини держав у сферах екстрадиції і передачі різняться за підставами виникнення, складом суб'єктів, цілями, наслідками і т. д. Якщо щодо екстрадиції потенційна можливість порушення прав людини дає змогу відхилити запит про видачу, для передачі подібний підхід взагалі неможливий, оскільки сама система розслідування і розгляду в МКС найсерйознішим чином бере до уваги «правозахисний чинник» [25, с. 17].

Увесь процес історичного розвитку екстрадиційної процедури свідчить про те, що вона належить тих процедур, зобов'язання щодо здійснення яких ґрунтуються тільки на договорах, на відміну від зобов'язань, пов'язаних у сучасному міжнародному праві із заборонаю таких актів, як геноцид та ін., які не залежать від яких-небудь договірних зобов'язань [20, с. 30].

Прийняття Римського статуту МКС і перші п'ять років діяльності Суду засвідчили, що міжнародне співтовариство повністю усвідомило необхідність боротьби з міжнародними злочинами. Стало очевидним, що така боротьба матиме універсальний характер, що припускає зняття обмежень з інституту видачі. Тому цілком закономірна трансформація права держав на видачу злочинців у їхнє міжнародно-правове зобов'язання.

Висновки. Отже, попри різні підходи вчених щодо чіткої періодизації становлення та розвитку екстрадиційних відносин як напрямку міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю, можна стверджувати, що особливих заперечень ні у теоретиків, ні у практиків з міжнародного права не викликає те, що протидія міжнародній злочинності вже здавна зумовлювала потребу в об'єднанні зусиль різних держав щодо надання допомоги одна одній в розслідуванні, розшуку й екстрадиції злочинців.

Виявлено, що виникнення перших екстрадиційних відносин сягає глибокої давнини, коли ще не було ні чіткої системи норм міжнародного права, ні розгорнутого вчення про нього, але вже були перші ознаки дипломатії, водночас заходи національного характеру відігравали вирішальну роль. У цей самий час і зароджувалися окремі міжнародні угоди і узгоджені дії держав у боротьбі зі злочинністю.

Встановлено, що в процесі розвитку екстрадиційних відносин комплексно сформувалися три важливі компоненти: суверенне право держави, гарантії прав людини і необхідність здійснення правосуддя (невідворотність покарання). А відтак можна стверджувати, що екстрадиційні відносини, сформувавшись як напрямок міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю, стали однією з першопочаткових процедур та найважливіших концептуальних положень для цієї сфери.

Список використаної літератури:

1. Blakesley C.L. *Terrorism, Drugs, International Law, and the Protection of Human Liberty* / C.L. Blakesley // New York: Transnational Publishers Inc. – 1992. – P. 174.
2. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов / Ф.Ф. Мартенс // СПб. – 1883. – Т. 2. – С. 383–393.
3. Bassiouni Cherif M. *International extradition and world public order* / Cherif M. Bassiouni // N.Y. – 1974. P. 4.
4. Зелінська Н.А. Конкуренція інституту видачі та права притулку в стародавні часи та середньовіччя / Н.А. Зелінська // Актуальні проблеми держави та права: зб. наук. праць. 2009. Вип. 48. – С. 273–274.
5. Симеон Э.О. О невыдаче собственных подданных: международно-правовое исследование / Симеон Э.О. / СПб. – 1892. – С. 40–43.
6. Тураев Б.А. *История Древнего Востока* / Б.А. Тураев // М. – 1935. – Т. 1. – С. 307.
7. Хрестоматия по истории Древнего Востока / под ред. М.А. Коростовцева, И.С. Кацнельсона, И. Кузицина. – М. – 1980. – С. 37.
8. Елисеев Р.А. *История становления и развития международного уголовного права* / Р.А. Елисеев // Вестник РУДН. Сер. Юридические науки. – 2009. – № 3. – С. 90.
9. *История дипломатии: В 3 т.* – М. – 1959. – Т. 1. – С. 15.
10. Никольский Д.П. О выдаче преступников по началам международного права / Д.П. Никольский. – СПб. – 1884. – С. 44–49.
11. Валеев Р.М. *Выдача преступников в современном международном праве* / Р.М. Валеев. – М. – 1976. – С. 12–13.
12. Грабарь В.Э. *Римское право в истории международных правовых учений* / В.Э. Грабарь // – Юрьев. – 1901. – С. 48.
13. Греков Б.Д. *Киевская Русь* / Б.Д. Греков. М. – 1953. – С. 311–312.
14. Российское законодательство X–XX веков. Законодательство Древней Руси. М. : Юрид. лит. – 1984. – Т. 1. – С. 142.

15. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права / М.Ф. Владимирский-Буданов // Ростов на Д. – 1995. – С. 308–309.
16. Eagleton C. The Responsibility of States in International Law / C. Eagleton // N.Y. – 1928. – P. 7.
17. Ляхов Е.Г. Экстрадиция и принцип «Aut derere aut judicare»: становление и современные проблемы / Е.Г. Ляхов // Публичное и частное право. – 2012. – № 2. – С. 165–172.
18. Галенская Л.И. Право убежища / Л.И. Галенская. – М. – 1968. – С. 17–23.
19. Бойцов А.И. Выдача преступников / А.И. Бойцов // СПб.: Юридический центр Пресс. – 2004. – С. 19.
20. Сафаров Н.А. Экстрадиция в международном уголовном праве / Н.А. Сафаров // Проблемы теории и практики. – М. : Волтерс Клувер. – 2005. – С. 26–37.
21. Родионов К.С. Закон Российской империи 1911 года об экстрадиции / К.С. Родионов // Государство и право. – 2003. – № 7. – С. 80.
22. Бессарабов В.Г., Волобуев В.П. Процесс экстрадиции в Соединенном Королевстве и Российской Федерации / В.Г. Бессарабов, В.П. Волобуев // М. – 2006. – С. 12.
23. Звирбуль В.К., Шумилов В.П. Выдача уголовных преступников / В.К. Звирбуль, В.П. Шумилов // М. – 1974. – С. 66.
24. Knoops G.-J.A. Surrendering to International Criminal Court : Contemporary Practice and Procedures / G.-J.A Knoops // – N.Y. – 2002. – P. 21.
25. Сафаров Н.А. Передача лиц Международному уголовному суду и институт экстрадиции: некоторые вопросы разграничения / Н.А. Сафаров // Азербайджанский юридический журнал. – 2003. – № 3. – С. 17.